

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені А. С. МАКАРЕНКА

ЄРЕМЕНКО ІННА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 378.014.61(4)(043.3)

**ТЕНДЕНЦІЇ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ
У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Суми – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Сбруєва Аліна Анатоліївна,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка,
завідувач кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Авшенюк Наталія Миколаївна,
Інститут педагогічної освіти і
освіти дорослих Національної академії
педагогічних наук України,
завідувач відділу зарубіжних систем
педагогічної освіти і освіти дорослих;

кандидат педагогічних наук, доцент
Білокопитов Василь Іванович,
Сумський національний
аграрний університет,
доцент кафедри іноземних мов.

Захист відбудеться 5 липня 2019 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.053.01 у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка за адресою: 40002, м. Суми, вул. Роменська, 87, ауд. 214.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (40002, м. Суми, вул. Роменська, 87).

Автореферат розіслано 4 червня 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. Г. Козлова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Розбудова Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), що стала одним з найбільш успішних освітніх проєктів ЄС за весь період існування цієї організації, має багатовимірний характер. Вже стали історією процеси структурної трансформації національних систем вищої освіти більшості європейських країн на засадах єдиної європейської моделі, що визначається формулою «бакалавр-магістр-доктор»; запроваджено єдині норми трудомісткості навчального процесу та можливості трансферу його складових на засадах ECTS; увійшла у практику діяльності європейських університетів Рамка кваліфікацій ЄПВО (QF-EHEA), набув визнання Додаток до диплома про вищу освіту європейського зразка. Важливим завданням подальшої розбудови ЄПВО є формування європейського виміру забезпечення якості вищої освіти, що передбачає інтернаціоналізацію стандартів внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості вищої освіти (ЗЯВО), надання міжнародного виміру діяльності агенції ЗЯВО.

Зазначимо, що механізми забезпечення якості вищої освіти зазнали у європейському регіоні протягом останніх тридцяти років не менш суттєвої трансформації, ніж діяльність системи вищої освіти у цілому. Крім традиційних внутрішніх механізмів забезпечення якості, що діють на засадах культури якості як невід'ємної складової академічної культури, з'явилися нові – зовнішні, організовані в ієрархічно побудовану структуру та здійснювані на національному, європейському та світовому рівнях.

Основоположні напрями діяльності щодо забезпечення якості вищої освіти в Україні визначено в Законах України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), «Про ліцензування видів господарської діяльності» (2015), Указі Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» (2015), Постанові Кабінету Міністрів України «Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти» (2014) та ін.

Доцільність з'ясування тенденцій інтернаціоналізації забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти пов'язана із необхідністю розв'язання низки *суперечностей* у розвитку вітчизняної системи вищої освіти, зокрема між:

- об'єктивною потребою українського суспільства у європейській інтеграції вітчизняної системи вищої освіти в умовах радикальних політичних та економічних викликів, та недостатнім рівнем обізнаності вітчизняної академічної та експертної громади з концептуальними засадами інтернаціоналізації забезпечення якості у ЄПВО;

- активним процесом модернізації системи вітчизняної вищої освіти, зумовленим поглибленням євроінтеграційних процесів, та існуючими у ЄПВО підходами й механізмами внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості, що відповідають європейським стандартам і рекомендаціям;

- наявністю позитивного досвіду діяльності незалежних агенцій забезпечення якості вищої освіти у більшості країн-учасників Болонського процесу, та відсутністю фундаментальних вітчизняних порівняльно-

педагогічних досліджень в означеній сфері, що стануть у нагоді у процесі удосконалення нормативних, організаційних та змістово-процесуальних засад ЗЯВО в Україні.

Наукова проблема, що стала предметом вивчення, передбачає багатоаспектний характер аналізу стану її розробленості. Зокрема, проблеми забезпечення якості вищої освіти в умовах формування ЄПВО досліджують такі науковці, як В. Андрущенко, В. Білокопитов, Т. Добко, В. Луговий, С. Калашнікова, О. Козлова, В. Кремень, В. Курок, Ю. Лянной, С. Ніколаєнко, Г. Ніколаї, Ю. Рашкевич, А. Сбруєва, О. Семенов, С. Сисоєва, Г. Степенко, Ж. Таланова, Т. Фініков, С. Шевченко, С. Щудло, Л. Брікерхофф (L. Brickerhoff), Л. Боллер, (L. Bollaert), (L. Brickerhoff), Д. Ф. Вестерхейджен (D. F. Westerheijden), Дж. Кохоутек (J. Kohoutek), Дж. Ньютон (J. Newton), Л. Харві (L. Harvey), П. Уолш (P. Walsh) та ін.

Теоретичним та практичним засадам інтернаціоналізації вищої освіти присвячено дослідження таких науковців, як Н. Авшенюк, В. Андрущенко, М. Бойченко, М. Згуровський, О. Заболотна, В. Зінченко, О. Козієвська, В. Кремень, С. Курбатов, О. Огієнко, А. Сбруєва, І. Сікорська, І. Степаненко, В. Солощенко, О. Хомерікі, В. Шинкарук, С. Шитікова, Ф. Альтбах (Ph. Altbach), Х. Біркенс (H. Beerkens), М. ван дер Венде (M. van der Wende), Ф.А. Ван Вугт (F.A. Van Vught), (Е. Гувер) А. Gover, К. Кемпбелл (C. Campbell), Дж. Найт (J. Knight), П. А. Корбет (A. Corbett), Дж. К. Гудзик (J. K. Hudzik), П. Скотт (P. Scott), У. Тайхлер (U. Teichler) та ін.

Забезпечення якості міжнародної освіти у європейському регіоні та у світі є предметом вивчення таких дослідників, як Н. Авшенюк, Т. Аль-Сінді (T. Al-Sindi), А. Барблан (A. Barblan), С. Бірзеа (S. Birzea), П. Гастон (P. Gaston), Б. Кем (B. Kelm), А. Стелла (A. Stella) та ін. Розвиток практики подвійних дипломів у ЄПВО та забезпечення їх якості досліджують К.Тюк (C. Tück), М. Фредерікс (M. Frederiks), А. Хопбах (A. Hopbach) та ін. Теоретичні та практичні засади діяльності міжнародних агенцій забезпечення якості вищої освіти у ЄПВО становлять предмет наукового інтересу таких учених, як Дж. Грифолл (J. Grifoll), А. Хопбах (A. Hopbach), Е. МкКларан (A. McClaran), П. Ранн (P. Ranne), Т. Санчес Чапарро, (T. Sánchez Chaparro), А. Валеїкіне (A. Valeikienė), К. Енгельс-Переній (K. Engels-Perenyi), М. Кело (M. Kelo), Д. Крістофферсен (D. Kristoffersen) та ін.

Аналіз численних наукових розвідок та аналітичних звітів показує, що на сучасному етапі у вітчизняній педагогічній науці відсутні фундаментальні дослідження тенденцій інтернаціоналізації забезпечення якості у ЄПВО; спостерігається відтермінування початку діяльності незалежного агентства ЗЯВО в Україні, хоча така діяльність і унормована у Законі України «Про вищу освіту» (2014). Отже, актуальність і соціальна значущість аналізованої проблеми, її недостатня розробленість в українській педагогічній науці, а також необхідність розв'язання окреслених суперечностей зумовили доцільність вибору теми дисертації: **«Тенденції інтернаціоналізації забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою частиною комплексного дослідження кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка «Інноваційні підходи до управління якістю освіти» (реєстраційний номер 0113U004660).

Тему дисертації затверджено вченою радою Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка (протокол №3 від 24.12.2012 р.), узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук НАПН України (№2 від 26.02.2013 р.) та уточнено вченою радою Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка (протокол №5 від 27.11.2017 р.).

Мета дослідження – з'ясувати тенденції розвитку інтернаціоналізації забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти задля визначення перспектив розвитку досліджуваного феномену в Україні.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Схарактеризувати стан розробленості досліджуваної проблеми у вітчизняній науковій думці, поняттєво-термінологічний апарат та тенденції розвитку теоретичних засад дослідження.

2. Виокремити етапи розвитку інтернаціоналізації забезпечення якості у ЄПВО та її актуальні тенденції на сучасному етапі.

3. Окреслити тенденції розвитку нормативних засад інтернаціоналізації забезпечення якості у ЄПВО.

4. Виявити тенденції розвитку організаційних та змістово-процесуальних засад інтернаціоналізації забезпечення якості у ЄПВО.

5. Визначити тенденції інтернаціоналізації забезпечення якості вітчизняної системи вищої освіти та розробити рекомендації щодо подальшого розвитку досліджуваного феномену в Україні.

Об'єктом дослідження є забезпечення якості вищої освіти у Європейському просторі вищої освіти.

Предметом дослідження є тенденції розвитку теоретичних, нормативних, організаційних та змістово-процесуальних засад інтернаціоналізації забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період утворення та розвитку Європейського простору вищої освіти. Нижня межа дослідження – 1997 рік – підписання Лісабонської конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні. Верхня межа дослідження – 2018 рік – проведення Паризького саміту BFUG (Групи супроводу Болонського процесу).

Територіальні межі дослідження охоплюють територію ЄПВО, тобто країн-учасниць Болонського процесу, на освітні системи яких поширюється нормативна база реформ та у межах яких здійснюється діяльність щодо інтернаціоналізації ЗЯВО.

Методологічну основу дослідження складають загальні принципи теорії наукового пізнання, діалектичні принципи взаємозв'язку та взаємозумовленості процесів, взаємовпливу і взаємозалежності явищ об'єктивної дійсності;

положення про єдність теорії та практики. В основу конкретної методології дослідження покладено такі підходи: системний, що був застосований для окреслення процесів ЗЯВО як складного та багатовимірного феномену; компаративний, що було застосовано для виявлення особливостей впливу на тенденції розвитку досліджуваного феномену колективних суб'єктів Болонського процесу у діахронному та синхронному аспектах; історичний, що дав змогу виокремити етапи розвитку досліджуваного феномену в ЄПВО в цілому та в Україні зокрема; аксіологічний, на засадах якого виокремлено академічні цінності, покладені в основу діяльності ENQA та інших незалежних агенцій та асоціацій із забезпечення якості у ЄПВО.

Методи дослідження. Для реалізації мети дослідження та поставлених завдань використано систему взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих методів: *теоретичних*, зокрема *загальнонаукових* – аналіз, синтез, зіставлення, узагальнення, порівняння, систематизація, що дали змогу з'ясувати особливості розвитку теоретичних підходів, покладених в основу розвитку досліджуваного феномену, та проаналізувати законодавчі й нормативні документи, праці вітчизняних та зарубіжних науковців; *конкретнонаукових* – метод контент-аналізу, що дозволив схарактеризувати стан розробленості досліджуваної проблеми у вітчизняній науковій думці, метод термінологічного аналізу, що було використано при характеристиці базових понять дослідження; методи хронологічного, генетичного та діахронно-порівняльного аналізу, що дали змогу виокремити етапи розвитку європейського співробітництва у сфері ЗЯВО та сприяли виявленню тенденцій розвитку досліджуваного феномену в умовах сьогодення; методи структурно-логічного та синхронно-порівняльного аналізу діяльності колективних суб'єктів утворення та розвитку ЄПВО, що уможливили окреслення теоретичних, нормативних, організаційних та змістово-процесуальних засад досліджуваного феномену; методи системно-структурного та структурно-функціонального аналізу, що дали можливість визначити тенденції та розробити рекомендації щодо подальшого розвитку інтернаціоналізації забезпечення якості вищої освіти в Україні; *емпіричних* – аналіз документів міжнародних проектів з проблем ЗЯВО, сайтів українських ЗВО та Національного агентства забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО), бесіди та Е-листування з фахівцями у досліджуваній сфері.

Джерельну базу дослідження становлять:

- політичні й аналітичні документи Ради Європи з проблем ЗЯВО, інтернаціоналізації вищої освіти у європейському регіоні та забезпечення конкурентоздатності європейської вищої освіти у сучасному світі;
- законодавчі акти національних держав, зокрема України, що стосуються якості вищої освіти (закони, підзаконні акти, концепції тощо);
- матеріали та підсумкові документи (декларації) самітів міністрів освіти країн-учасниць Болонського процесу;
- документи та аналітичні матеріали колективних суб'єктів Болонського процесу – ENQA, EAU, ESU, EURASHE, EQAR та ін.;

- матеріали конференцій та зустрічей робочих органів Болонського процесу, у яких розроблено концептуальні засади досліджуваного феномену;

- аналітичні матеріали міжнародних глобальних та регіональних політичних, економічних, культурно-освітніх організацій, що здійснюють розробку стратегій розвитку методології забезпечення та моніторинг якості вищої освіти в сучасному світі (ОЕСР, ЮНЕСКО, ЄС, ЄК, ЄП);

- дослідницькі матеріали учасників форумів EQAF, присвячені проблемам забезпечення якості у ЄПВО;

- наукові розвідки (статті, монографії) вітчизняних та зарубіжних науковців з широкого кола аспектів досліджуваної проблеми;

- міжнародні та національні глосарії термінів з проблем ЗЯВО та інтернаціоналізації вищої освіти в контексті розвитку ЄПВО;

- інформаційні сайти, аналітичні та навчально-методичні матеріали міжнародних проектів з проблем ЗЯВО, ініційовані Erasmus+ та іншими міжнародними грантодавцями, зокрема міжнародним Фондом «Відродження».

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що *вперше* в українській педагогічній науці цілісно з'ясовано тенденції інтернаціоналізації забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти, а саме:

- схарактеризовано стан розроблення досліджуваної проблеми у полідисциплінарному дискурсі вітчизняної науки та тенденції розвитку теоретичних засад дослідження (особливості розбудови моделі забезпечення якості у ЄПВО);

- виокремлено етапи розвитку інтернаціоналізації забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти: 1) розробки й експериментальної перевірки методології та процедур ЗЯВО у європейському регіоні (1991–1997); 2) інституалізації європейського виміру ЗЯВО (1998–2005); 3) стандартизації європейського виміру ЗЯВО (2005–2015); 4) легітимізації європейського виміру ЗЯВО (з 2015 р. – дотепер);

- окреслено тенденції розвитку нормативних засад інтернаціоналізації забезпечення якості у ЄПВО (оновлення стандартів відповідно до потреб розвитку ЄПВО, перебудова ESG на засадах студентоцентризму, поширення стандартів ESG у глобальних масштабах;

- виявлено тенденції розвитку організаційних засад (запровадження механізмів реалізації принципів субсидіарності, прозорості, незалежності, співпраці та добросовісності; урізноманітнення функцій організацій-колективних суб'єктів розвитку ЄПВО (політична, організаційно-координаційна, інформаційно-аналітична, консультативна, інтеграційна) у реалізації процесів інтернаціоналізації ЗЯВО) та змістово-процесуальних засад досліджуваного процесу (транскордонної діяльності агенцій із забезпечення якості, забезпечення якості спільних освітніх програм університетів різних країн, забезпечення якості транскордонної/транснаціональної вищої освіти);

– визначено тенденції (легітимізація інтернаціоналізації вищої освіти як цілісного системного феномену; активний розвиток методології, механізмів ЗЯВО та підготовки кваліфікованих експертів внутрішнього і зовнішнього виміру ЗЯВО у межах участі вітчизняних ЗВО у міжнародних проектах, ініційованих Еразмус+ та Міжнародним фондом «Відродження»; гальмування процесу залучення зарубіжних експертів та агенцій до ЗЯВО в Україні) та розроблено рекомендації щодо подальшого розвитку інтернаціоналізації ЗЯВО в Україні.

Конкретизовано поняттєво-термінологічний апарат дослідження: «інтернаціоналізація вищої освіти», «забезпечення якості вищої освіти», «Європейський простір вищої освіти» «інтернаціоналізація забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти».

Подальшого розвитку набуло визначення чинників розвитку інтернаціоналізації забезпечення якості у ЄПВО та, зокрема, в Україні.

До наукового обігу введено маловідомі й раніше невідомі англomовні джерела, офіційні документи та факти, що стосуються особливостей розвитку інтернаціоналізації забезпечення якості у ЄПВО.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що схарактеризовані автором тенденції інтернаціоналізації концептуальних, нормативних, організаційних та змістово-процесуальних засад забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти, рекомендації щодо застосування позитивного європейського досвіду у досліджуваній сфері в Україні можуть використовуватися для розробки сучасної стратегії розвитку інтернаціоналізації забезпечення якості у вітчизняній вищій освіті, у розробці навчальних посібників з управління ЗВО, з порівняльної педагогіки та історії педагогіки. Матеріали дослідження а також її джерельна база будуть корисними у подальших наукових пошуках у відповідних галузях наукового знання.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Житомирського державного університету імені Івана Франка (довідка № 1/469 від 01.06.2018 р.), Київського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка № 016/139 від 14.06.2018 р.), Хмельницького національного університету (довідка від 2018 р., бланк № 003891), Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка (довідка № 1389/1 від 11.06.2018 р.), Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 581 від 15.06.2018 р.).

Апробація отриманих результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження представлено на наукових й науково-практичних конференціях та семінарах різного рівня, зокрема *міжнародних* – «Сучасні питання германістики: стан, проблеми, перспективи» (Суми, 2012), «Інноваційний розвиток суспільства за умов крос-культурних взаємодій» (Суми, 2013), «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін» (Суми, 2014), «Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка» (Суми, 2014, 2015), «Теоретичні та методичні засади розвитку мистецької освіти в контексті європейської інтеграції» (Суми, 2017), «Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2018» (Київ, 2018); *всеукраїнських* – «Творчий розвиток і

самореалізація вчителя у дослідженнях зарубіжних і вітчизняних науковців» (Суми, 2012), «Педагогічна компаративістика – 2013: трансформації в освіті зарубіжжя та український контекст» (Київ, 2013), «Розвиток порівняльної професійної педагогіки у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів» (Хмельницький, 2013), «Педагогічна компаративістика – 2014: якісний вимір освіти зарубіжжя та український контекст» (Київ, 2014), «Пізнавально-творча і професійна самореалізація особистості в евристичній освіті» (Суми, 2018), «Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній навчальний заклад – доуніверситетська підготовка – вищий навчальний заклад» (Київ, 2018), «Інноваційний розвиток національної освіти: стратегія, тактика, виміри змін» (Харків, 2018). Основні результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (2012–2016, 2018 рр.).

Публікації. Основні теоретичні положення й висновки дисертації відображено в 17 наукових працях (з яких 14 – одноосібних), з них: 1 розділ монографії; 6 статей у наукових фахових виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз, зокрема Index Copernicus; 10 праць апробаційного характеру.

Особистий внесок здобувача у розвідках, написаних у співавторстві, полягає у: виокремленні етапів розвитку інтернаціоналізації забезпечення якості у ЄПВО [1]; характеристиці нормативної бази розбудови європейського виміру забезпечення якості у ЄПВО [3]; з'ясуванні основоположних засад інтернаціоналізації забезпечення якості підготовки докторів філософії в контексті розбудови ЄПВО [4].

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (що налічує 365 найменувань, з них 240 англійською мовою). Повний обсяг тексту дисертації 295 сторінок, основний зміст викладено на 195 сторінках. Робота містить 14 таблиць, 1 рисунок, 12 додатків на 48 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, окреслено ступінь його наукової розробленості, зв'язок із науковими програмами та планами; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, методологічну й теоретичну основу дослідження; вказано хронологічні та територіальні межі, схарактеризовано джерельну базу, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, подано інформацію про публікації та особистий внесок здобувача, впровадження та апробацію результатів наукового пошуку, публікації, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі «**Теоретичні засади та етапи розвитку інтернаціоналізації забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти**» схарактеризовано стан розробленості досліджуваної проблеми у вітчизняній науковій думці та поняттєво-термінологічний апарат дослідження; виокремлено етапи розвитку інтернаціоналізації забезпечення якості у ЄПВО;

актуальні тенденції розвитку досліджуваного феномену на сучасному етапі та тенденції розвитку теоретичних засад інтернаціоналізації ЗЯ у ЄПВО.

Застосування системно-структурного аналізу широкого кола наукових розвідок у процесі виявлення стану розроблення досліджуваної проблеми дозволило виокремити та схарактеризувати такі взаємопов'язані та взаємообумовлені аспекти її розгляду: 1) реформування (модернізація, трансформація, розвиток тощо) вищої освіти європейського регіону в цілому та окремих країн зокрема; 2) забезпечення якості вищої освіти у національному та наднаціональному вимірах; 3) інтернаціоналізація вищої освіти в Україні та у європейському регіоні. Контент-аналіз наукових розвідок вітчизняних учених дозволив встановити, що проблема інтернаціоналізації забезпечення якості у ЄПВО утворює полі- та міждисциплінарний дискурс, оскільки знаходиться на перетині предметних полів таких галузей знань, як філософія освіти, порівняльна педагогіка, педагогіка вищої школи, державне управління, соціологія освіти, економіка освіти, історія освіти тощо.

Систематизація та узагальнення джерел в усіх названих вище галузях знань, і, передусім, у галузі теорії вищої освіти, уможливили висновок щодо європеїзації наукового світогляду вітчизняних дослідників, свідченням чого є інтенсифікація наукових розвідок, пов'язаних із європейською проблематикою, урізноманітнення та поглиблення європейських контекстів розгляду досліджуваних проблем, активізація застосування методу порівняльного аналізу (витоків, чинників впливу, концепцій, моделей, технологій тощо).

Виявлено, що інтернаціоналізація розглядається вітчизняними фахівцями у галузі теорії вищої освіти як цілісна стратегія, що повинна бути реалізована в Україні на засадах методологічного космополітизму. Такий методологічний підхід уможливорює збереження кращих національних традицій у сфері вищої освіти та дозволяє суттєво підвищити її ефективність шляхом інтеграції у національний контекст міжнародних стандартів якості й механізмів її забезпечення, найкращих інноваційних зарубіжних практик.

З'ясування стану розробленості проблеми інтернаціоналізації забезпечення якості у ЄПВО уможливило виокремлення таких засад, що стали предметом дослідження: теоретичні, нормативні, організаційні, змістово-процесуальні.

Застосування методу термінологічного аналізу дозволило схарактеризувати ключові поняття дослідження: «вища освіта», «європейський вимір освіти», «Європейський простір вищої освіти», «якість вищої освіти», «забезпечення якості вищої освіти», «інтернаціоналізація забезпечення якості вищої освіти». Поняття «інтернаціоналізація забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти» трактується у роботі як процес теоретичної розробки й запровадження нормативних, організаційних та змістово-процесуальних засад європейського виміру забезпечення якості у ЄПВО на наднаціональному, національному та інституційному рівнях, що здійснюється з метою підвищення якості освіти, конкурентоспроможності ЗВО, національних систем вищої освіти на регіональному та глобальному ринках освітніх послуг.

Генетичний та діахронно-порівняльний аналіз діяльності міжнародних організацій та мереж агенцій ЗЯВО дозволив констатувати, що етапами розвитку досліджуваного процесу є такі:

1) етап розробки й експериментальної перевірки методології та процедур ЗЯВО у європейському регіоні (1991–1997 рр.) – підготовка та проведення пілотних експериментів, спрямованих на розробку та запровадження єдиної методології ЗЯВО у європейському регіоні, яка повинна бути відкритою для адаптації до національних її варіантів;

2) етап інституалізації європейського виміру ЗЯВО (1998–2005 рр.) – утворення міжнародних агенцій ЗЯВО, визначення принципів та змісту їх діяльності. Започаткування EQAF як постійно діючої трибуни для обговорення проблем розвитку інтернаціоналізації ЗЯВО у політичному, науковому та методичному форматах;

3) етап стандартизації європейського виміру ЗЯВО (2005–2015 рр.) – розробка та затвердження на Бергенському саміті BFUG «Стандартів і рекомендацій забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» (ESG) (2005), утворення Європейського реєстру агенцій забезпечення якості вищої освіти (EQAR) як інструменту стандартизації діяльності національних агенцій ЗЯВО;

4) етап легітимізації європейського виміру ЗЯВО (з 2015 р. – дотепер) – затвердження нової редакції ESG (Єреван, 2015), «Європейського підходу до забезпечення якості спільних програм», перетворення інтернаціоналізації ЗЯВО на провідний чинник модернізації ЄПВО відповідно до потреб соціально-економічного, суспільно-політичного та культурно-освітнього розвитку регіону.

Констатовано, що актуальними тенденціями сучасного етапу розвитку інтернаціоналізації забезпечення якості у ЄПВО є такі: оновлення стандартів забезпечення якості; збільшення кількості країн-учасниць Болонського процесу, які керуються у національній практиці ESG; активізація політичних зусиль країн-членів ЄПВО щодо легітимізації транскордонної діяльності агенцій ЗЯВО; активний розвиток європейського виміру вищої освіти, який означає гармонізацію нормативних, організаційних, змістових та процесуальних засад функціонування систем вищої освіти у країнах Болонського клубу; запровадження європейського виміру діяльності агенцій ЗЯВО; подальший розвиток співпраці міжнародної політичної, експертної на наукової громади у сфері ЗЯВО.

На підставі структурно-логічного аналізу, узагальнення та систематизації наукових розвідок вітчизняних і зарубіжних науковців, виокремлення етапів розвитку досліджуваного процесу визначено провідні тенденції розвитку теоретичних засад інтернаціоналізації забезпечення якості у ЄПВО: врахування у процесі розбудови регіональної моделі забезпечення якості швидкозмінюваних соціально-економічних, суспільно-політичних та культурно-освітніх контекстів розвитку ЄПВО, що зумовлює динамічний характер означеної моделі; збереження індивідуальних темпів гармонізації національних та європейських механізмів ЗЯВО, що пов'язано з історичними

традиціями та особливостями сучасного розвитку національних освітніх систем; врахування інтересів усіх провідних стейкхолдерів, передусім студентів, роботодавців, держави у визначенні цілей, змісту та процедур ЗЯВО; посилення уваги у контексті завдань ЗЯВО до якості викладання, забезпечення студенто-центрованого характеру освітніх програм ЗВО; розширення спектру аспектів діяльності ЗВО, що є предметом ЗЯВО, а саме, освітня (викладання та навчання), екстракурукулярна, наукові дослідження, адміністрування, інноваційна та соціальна діяльність тощо; концептуалізація ризиків інтернаціоналізації та комерціалізації діяльності агенцій забезпечення якості у ЄПВО.

Таким чином, у розділі визначено стан розробленості досліджуваної проблеми у вітчизняній науковій думці, виокремлено етапи розвитку інтернаціоналізації забезпечення якості у ЄПВО та її актуальні тенденції на сучасному етапі, визначено тенденції розвитку теоретичних засад інтернаціоналізації забезпечення якості у ЄПВО.

У другому розділі **«Нормативні, організаційні та змістово-процесуальні засади інтернаціоналізації забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти»** простежено тенденції, що характерні для нормативного, організаційного та змістово-процесуального аспектів розгляду досліджуваного феномену.

Використання методу структурно-логічного та порівняльного аналізу основоположних документів, що складають нормативну базу інтернаціоналізації забезпечення якості у ЄПВО (QF-EHEA 2005, 2018; ESG 2005, 2015; рекомендації щодо підготовки PhD у ЄПВО «Salzburg 1» (2005), «Salzburg II» (2010)) та у глобальному просторі вищої освіти (Керівництво з належної практики Міжнародної мережі агенцій із забезпечення якості вищої освіти (GGP) 2003, 2006, 2016), а також аналітичних звітів спеціалізованих міжнародних організацій (BFUG, ENQA, EQAR, EUA, INQAANE тощо) щодо практики їх застосування в сучасних умовах у національних та наднаціональних межах дозволило виокремити тенденції розвитку нормативних засад досліджуваного процесу: оновлення стандартів та рекомендацій забезпечення якості відповідно до актуальних потреб розвитку ЄПВО; розширення кола колективних суб'єктів, залучених до створення й оновлення нормативних документів забезпечення якості у ЄПВО (до групи Є-4 приєдналися EQAR, Education International, BUSINESSEUROPE); затвердження принципу студентоцентризму як пріоритету ESG-2015 та його відображення у активізації залучення студентів до процедур внутрішнього та зовнішнього ЗЯВО; розширення автономності, незалежності та відкритості діяльності агенцій забезпечення якості у ЄПВО; трактування допомоги й підтримки ЗВО у підвищенні якості їх діяльності як основоположної функції агенцій ЗЯВО; розширення кола країн, що модернізують національне освітнє законодавство відповідно до стандартів міжнародної нормативної бази ЗЯВО (ESG-2015); поширення стандартів ESG у глобальних масштабах; збереження національних особливостей у визначенні методологій та механізмів ЗЯВО у країнах ЄПВО.

З'ясування організаційних засад досліджуваного феномену передбачало здійснення структурно-логічного, системно-функціонального та порівняльного аналізу діяльності визначеної сукупності спеціалізованих міжнародних організацій, що вимагало окреслення їх місії, політичних та етичних принципів, функцій та найбільш значимих результатів діяльності. Виявлено, що такими результатами стали: узгодження цільових пріоритетів та концептуальних засад забезпечення якості у ЄПВО, що є пріоритетними для усіх провідних стейкхолдерів; створення та моніторинг запровадження нормативної бази забезпечення якості у ЄПВО (QF-EHEA та ESG); утворення та організаційна підтримка EQAF як постійно діючої наукової платформи забезпечення якості у ЄПВО; ініціювання та моніторинг транскордонної діяльності незалежних агенцій ЗЯВО; організаційна підтримка розвитку та гармонізації практики внутрішнього та зовнішнього ЗЯВО у країнах-членах ЄПВО відповідно до ESG; організація та вдосконалення досвіду реалізації міжнародних проектів як інструменту формування корпусу експертів, викладачів, адміністраторів, політиків, здатних до міжнародної співпраці у сфері ЗЯВО.

У роботі констатовано, що тенденціями розвитку організаційних засад досліджуваного феномену є такі: удосконалення механізмів реалізації принципу субсидіарності у забезпеченні якості у межах ЄПВО; активізація співпраці стейкхолдерів на засадах дотримання принципів прозорості, незалежності, співпраці та доброчесності; урізноманітнення функцій організацій – колективних суб'єктів розвитку ЄПВО (політична, організаційно-координаційна, інформаційно-аналітична, консультативна, інтеграційна); розвиток мереж незалежних агенцій ЗЯВО на національному та наднаціональному рівнях; поглиблення аналітичної складової діяльності організацій у контексті проведення масштабних міжнародних проектів, спрямованих на розробку нових підходів та поширення кращого досвіду забезпечення якості у ЄПВО.

Систематизація та узагальнення аналітичних матеріалів колективних суб'єктів Болонського процесу дозволили виявити змістово-процесуальні засади досліджуваного феномену. Доведено, що інтернаціоналізація ЗЯВО є найбільш значимою у контексті реалізації таких складових означеного феномену, як транскордонна діяльність агенцій ЗЯВО, забезпечення якості спільних освітніх програм університетів різних країн, забезпечення якості транскордонної/транснаціональної вищої освіти.

Дослідження транскордонної діяльності агенцій ЗЯВО показало, що витоки такої діяльності мали місце з початку реалізації Програми інституційної оцінки (ІЕР), ініційованої EUA в 1993 р. У роботі схарактеризовано напрями сучасної транскордонної діяльності агенцій ЗЯВО (розробка процедур оцінки якості із застосуванням міжнародних стандартів, залучення зарубіжних фахівців до груп національних експертів; співпраця з іноземними агенціями в міжнародних експертних мережах); механізми розробки та реалізації політики інтернаціоналізації (включення міжнародної діяльності до формулювань місії агенції та цілей її діяльності, стратегічних планів і директив, річних планів,

внутрішніх нормативних актів тощо); переваги інтернаціоналізації діяльності для агенцій, ЗВО та студентів; перешкоди, що стоять на заваді досліджуваного процесу (брак фінансових ресурсів; обмежена кількість експертів і співробітників, які мають відповідну кваліфікацію та досвід; конкуренція між агенціями на міжнародному рівні; політичні та юридичні обмеження на національному рівні тощо) та ризики (іміджеві, фінансові, кадрові, безпекові, технологічні тощо), пов'язані з розвитком інтернаціоналізації забезпечення якості у ЄПВО.

Схарактеризовано сутність Європейського підходу до акредитації спільних освітніх програм університетів різних країн (чинники запровадження, нормативні документи, організаційні підходи, механізми реалізації).

Окреслено проблеми, пов'язані із забезпечення якості транскордонної/транснаціональної вищої освіти (cross-boarder higher education – СВНЕ) у ЄПВО; узагальнено результати проекту QACHE (Забезпечення якості СВНЕ), ініційованого ENQA, спрямованого на їх осмислення та розв'язання. Схарактеризовано принципи забезпечення якості СВНЕ агенціями ЗЯВО та рекомендації щодо забезпечення якості СВНЕ у межах ЄПВО, розроблені для урядів національних держав.

Визначено, що тенденції розвитку змістово-процесуальних засад досліджуваного феномену полягають у розвитку міжнародного ринку послуг агенцій ЗЯВО; подальшому узгодженні методологій міжнародних практик ЗЯВО, здійснюваних агенціями; розвитку співпраці між агенціями в межах міжнародних експертних мереж; розвитку практики застосування Європейського виміру забезпечення якості спільних освітніх програм університетів різних країн та забезпечення якості транскордонної/транснаціональної вищої освіти. З'ясовано, що процес розвитку означених тенденцій є достатньо суперечливим, що зумовлює необхідність активної співпраці всіх зацікавлених у розвитку в ЄПВО якісної вищої освіти сторін.

Таким чином, у розділі окреслено нормативні, виявлено організаційні та змістово-процесуальні засади інтернаціоналізації забезпечення якості у ЄПВО та виокремлено тенденції, що є характерними для кожного з означених аспектів розгляду досліджуваного феномену.

У третьому розділі **«Тенденції та перспективи розвитку інтернаціоналізації забезпечення якості вищої освіти в Україні»** визначено тенденції та розроблено рекомендації щодо подальшого розвитку інтернаціоналізації забезпечення якості вищої освіти в Україні.

На основі використання генетичного та діахронно-порівняльного аналізу, систематизації та узагальнення законодавчої бази вищої освіти України, наукових та інформаційних джерел охарактеризовано етапи розвитку інтернаціоналізації ЗЯВО в Україні: 1) установчий (1992–1995 рр.), проявами якого стали перші у новій Українській державі приклади реалізації міжнародних програм академічного обміну й співробітництва, запровадження ліцензійно-акредитаційної моделі оцінювання якості діяльності ЗВО; 2) унормувальний (1996–2004 рр.), у межах якого відбулась регламентація

інститутів, механізмів та процедур ЗЯВО в законах України «Про освіту» (1996) та «Про вищу освіту» (2002), почалось формування внутрішніх стратегій інтернаціоналізації діяльності вітчизняних університетів; 3) болонізаційний (2005–2009 рр.), визначальними подіями якого стали приєднання України до Болонського процесу (2005) та її визнання повноправним урядовим членом EQAR (2008); 4) накопичувальний (2010 р. – перша половина 2014 р.), позначений подальшою конкретизацією нормативної бази у сфері забезпечення якості вищої освіти та її інтернаціоналізації, активізацією проектної діяльності, зокрема виконанням проекту TRUST; 5) легітимізаційний (з др.. пол. 2014 р.), що характеризується унормуванням зовнішнього та внутрішнього вимірів ЗЯВО, діяльності НАЗЯВО у відповідності до стандартів та рекомендацій ЄПВО (ESG), формуванням законодавчої бази інтернаціоналізації ЗЯВО на національному (Закони України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017)) та інституційному рівнях; активною проектною діяльністю у досліджуваній сфері в межах програм Еразмус+ та Міжнародного фонду «Відродження».

Системно-структурний та порівняльний аналіз, узагальнення аналітичних джерел та інституційних практик у досліджуваній сфері дозволило визначити тенденції розвитку інтернаціоналізації ЗЯВО в Україні на всіх виокремлених етапах. Констатовано, що на сучасному (легітимізаційному) етапі такими тенденціями стали: унормування інтернаціоналізації вищої освіти на всіх рівнях та в усіх аспектах її функціонування як цілісного системного феномену; активний розвиток методології, механізмів та кадрового забезпечення внутрішнього й зовнішнього вимірів ЗЯВО у межах участі ЗВО у міжнародних проектах, ініційованих Еразмус+ та МФ «Відродження»; гальмування процесу залучення зарубіжних експертів та агенцій до процесів ЗЯВО в Україні у зв'язку з відтермінуванням вступу НАЗЯВО до ENQA та повноцінної реєстрації в EQAR.

Застосування методу прогностичного аналізу та емпіричних методів дозволило розробити рекомендації щодо подальшого розвитку інтернаціоналізації ЗЯВО в Україні. У даному контексті було вибудовано логічно організовану сукупність груп чинників та пов'язаних з ними проблем, що стають на заваді повноцінного розвитку досліджуваного процесу (історичні, суспільно-політичні, соціально-економічні, нормативно-правові, культурно-етичні, наукові, адміністративні, інституційно-експертні, академічні, інформаційно-технологічні), визначено основоположних інституційних суб'єктів, що беруть участь у процесі інтернаціоналізації ЗЯВО в Україні (ВР України, КМ України, МОН України, НАЗЯВО, ІВО НАПН України, ENQA, Еразмус+, ЗВО, УАСС) організаційні рівні, на яких можливе розв'язання виокремлених проблем (міжнародний, національний, інституційний, індивідуальний); розроблено рекомендації щодо реалізації відповідної послідовності кроків, необхідних для досягнення норм Європейського виміру ЗЯВО, визначених у ЄПВО у короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективі.

Таким чином, на основі хронологічного аналізу тенденцій розвитку процесу інтернаціоналізації ЗЯВО в Україні, виокремлення та класифікації актуальних чинників існуючих проблем у досліджуваній сфері, розроблено послідовну сукупність кроків, спрямованих на розбудову системи зовнішнього та внутрішнього ЗЯВО в Україні, повноцінну інституалізацію НАЗЯВО відповідно до норм ESG, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних ЗВО у європейському та глобальному просторах вищої освіти.

З'ясування тенденцій розвитку нормативного забезпечення, організаційних та змістово-процесуальних засад інтернаціоналізації забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти дає підстави для формулювання **висновків** дослідження.

1. Схарактеризовано стан розробленості досліджуваної проблеми у вітчизняній науковій думці шляхом виокремлення та характеристики таких взаємопов'язаних та взаємообумовлених аспектів її розгляду: 1) реформування вищої освіти європейського регіону в цілому та окремих країн зокрема; 2) забезпечення якості вищої освіти у національному та наднаціональному вимірах; 3) інтернаціоналізація вищої освіти в Україні та у європейському регіоні. Відзначено тенденцію до формування у досліджуваній сфері міждисциплінарного дискурсу, характеристиками якого є: європеїзація наукового світогляду вітчизняних дослідників освіти (європейська проблематика, методологія, контексти розгляду); усвідомлення проблеми ЗЯВО як пріоритетної цілі, стратегії, механізму реалізації реформ у сфері вищої освіти.

На основі конкретизації ключових понять дослідження («Європейський простір вищої освіти», «якість вищої освіти», «забезпечення якості вищої освіти», «інтернаціоналізація забезпечення якості вищої освіти») подано авторське визначення поняття «інтернаціоналізація забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти».

Показано, що тенденціями розвитку теоретичних засад інтернаціоналізації забезпечення якості у ЄПВО є такі: врахування у процесі розбудови моделі забезпечення якості у ЄПВО широкого кола швидкозмінюваних контекстів розвитку вищої освіти, що зумовлює динамічний характер означеної моделі; збереження індивідуальних темпів гармонізації національних та європейських механізмів ЗЯВО, що пов'язано з історичними традиціями та особливостями розвитку національних освітніх систем; врахування інтересів усіх стейкхолдерів, передусім студентів, роботодавців, держави у визначенні цілей, змісту та процедур ЗЯВО; посилення уваги у методології та процедурах ЗЯВО до якості викладання, до забезпечення студенто-центрованого характеру освітніх програм ЗВО; розширення спектру напрямів діяльності ЗВО, що є предметом ЗЯВО, а саме, викладання, навчання, екстракурикулярної діяльності, наукових досліджень, адміністрування, інноваційної та соціальної діяльності тощо; концептуалізація ризиків інтернаціоналізації та комерціалізації діяльності агенцій забезпечення якості у ЄПВО.

2. Виокремлено етапи розвитку інтернаціоналізації забезпечення якості у ЄПВО: 1) розробки й експериментальної перевірки методології та процедур ЗЯВО у європейському регіоні (1991–1997); 2) інституалізації європейського виміру ЗЯВО (1998–2005); 3) стандартизації європейського виміру ЗЯВО (2005–2015); 4) легітимізації європейського виміру ЗЯВО (з 2015 р. – дотепер). Схарактеризовано сутнісні ознаки досліджуваного феномену на кожному з етапів, що виступають критеріями їх виокремлення: формування європейського виміру методології ЗЯВО, стандартизація та легітимізація процесів забезпечення якості у ЄПВО, розвиток структурних та змістово-процесуальних аспектів процесу забезпечення якості у ЄПВО.

Показано, що актуальними тенденціями сучасного етапу розвитку інтернаціоналізації забезпечення якості у ЄПВО є такі: оновлення стандартів забезпечення якості (ESG) відповідно до актуальних потреб розвитку ЄПВО; неперервне збільшення кількості країн-учасниць Болонського процесу, які керуються у національній практиці ESG; активізація політичних зусиль країн-членів ЄПВО щодо легітимізації транскордонної діяльності агенцій ЗЯВО; запровадження європейського виміру оцінювання якості спільних освітніх програм університетів різних країн, транскордонної/транснаціональної вищої освіти; подальший розвиток міжнародної політичної, експертної на науковій громади у сфері ЗЯВО, що ефективно співпрацює в рамках EQAF та здійснює суттєвий вплив на формування та удосконалення нормативних, теоретичних, організаційних, методичних засад європейського виміру ЗЯВО.

3. Окреслено тенденції розвитку нормативних засад інтернаціоналізації забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти, а саме: оновлення стандартів та рекомендацій забезпечення якості відповідно до актуальних потреб розвитку ЄПВО; розширення кола колективних суб'єктів, залучених до створення й оновлення нормативних документів забезпечення якості у ЄПВО, що представляють інтереси усіх зацікавлених сторін; документальне затвердження принципу студентоцентризму як пріоритету ESG-2015 та його відображення у практиці розширення залучення студентів до процедур внутрішнього та зовнішнього ЗЯВО у регіоні; поглиблення у ESG-2015 взаємозв'язку цілей і методології внутрішнього й зовнішнього ЗЯВО; розширення автономності, незалежності та відкритості діяльності агенцій забезпечення якості у ЄПВО; визначення допомоги й підтримки ЗВО у підвищенні якості їх діяльності як основоположної функції агенцій ЗЯВО; розширення кола країн, що модернізують національне освітнє законодавство відповідно до стандартів міжнародної нормативної бази ЗЯВО (ESG-2015); збереження національних особливостей у визначенні методологій та механізмів ЗЯВО у країнах ЄПВО.

4. Виявлено тенденції розвитку організаційних та змістово-процесуальних засад інтернаціоналізації забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти. Показано, що тенденціями розвитку організаційних засад інтернаціоналізації забезпечення якості у ЄПВО є такі: запровадження

механізмів реалізації принципу субсидіарності у забезпеченні якості у межах ЄПВО; активізація співпраці стейкхолдерів, чий інтерес є представленими у процесах інтернаціоналізації ЗЯВО, на засадах дотримання принципів прозорості, незалежності, співпраці та добросовісності, зростання рівня скоординованості такої співпраці; урізноманітнення функцій організацій-колективних суб'єктів розвитку ЄПВО (політична, організаційно-координаційна, інформаційно-аналітична, консультативна, інтеграційна); поглиблення аналітичної складової діяльності організацій у контексті проведення масштабних міжнародних проектів, спрямованих на розробку нових підходів та поширення кращого досвіду забезпечення якості у ЄПВО.

Підкреслено, що попри суперечливий характер розвитку змістово-процесуальних засад розвитку інтернаціоналізації ЗЯ у ЄПВО, що зумовлено здебільшого політичними чинниками, позитивними тенденціями є розвиток міжнародного ринку послуг агенцій ЗЯВО; подальше узгодження методологій міжнародних практик, здійснюваних агенціями ЗЯВО; розвиток співпраці між агенціями в межах міжнародних експертних мереж; розвиток Європейського виміру забезпечення якості спільних освітніх програм університетів різних країн та забезпечення якості транскордонної/транснаціональної вищої освіти.

5. Визначено тенденції розвитку інтернаціоналізації забезпечення якості вищої освіти в Україні. У контексті розв'язання поставленого завдання виокремлено етапи розвитку досліджуваного феномену. Констатовано, що сучасний етап розвитку інтернаціоналізації ЗЯВО в Україні визначається такими тенденціями, як унормування інтернаціоналізації вищої освіти як цілісного системного феномену; активний розвиток методології, механізмів ЗЯВО та підготовки кваліфікованих експертів внутрішнього і зовнішнього виміру забезпечення якості у межах участі вітчизняних фахівців та ЗВО у міжнародних проектах, ініційованих Еразмус+ та Міжнародним фондом «Відродження»; гальмування процесу залучення зарубіжних експертів та агенцій до процесів ЗЯВО в Україні у зв'язку з відтермінуванням вступу НАЗЯВО до ENQA та повноцінної реєстрації агентства в EQAR.

Систематизовано чинники та схарактеризовано проблеми, що стоять на заваді повноцінного розвитку інтернаціоналізації ЗЯВО в Україні; визначено основоположні інституційні суб'єкти, що беруть участь у досліджуваному процесі та їх функції в ньому, організаційні рівні на яких можливе розв'язання виокремлених проблем. Розроблено рекомендації щодо досягнення в Україні європейських стандартів ЗЯВО, визначених в ESG, у короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективі.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів окресленої проблеми. На подальше вивчення заслуговують проблеми інтернаціоналізації забезпечення якості освітньо-наукових програм у ЄПВО (програми підготовки PhD), поширення інтернаціоналізації ЗЯВО на засадах ESG у глобальному контексті, діяльність субрегіональних та національних агенцій ЗЯВО у ЄПВО.

**Основні результати дослідження
висвітлено в таких працях автора**

Розділ у монографії

1. Сбруєва, А. А., Єременко, І. В. (2017). Європейський вимір забезпечення якості вищої освіти: етапи та актуальні тенденції розвитку. У А. А. Сбруєва (Ред.), *Актуальні проблеми управління якістю освіти: теорія, історія, інноваційні технології*, (сс. 266–295). Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка.

Статті у наукових фахових виданнях

2. Ярмак, І. В. (2014). Становлення суспільства знань та особливості модернізації європейської системи вищої освіти. *Порівняльно-педагогічні студії*, 2–3 (20–21), 33–38.

3. Єременко, І. В., Сбруєва, А. А. (2017). Етапи розвитку європейського виміру забезпечення якості вищої освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 8 (72), 70–85.

4. Єременко, І. В., Сбруєва, А. А. (2017). Забезпечення якості підготовки докторів філософії в контексті розбудови Європейського простору вищої освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 10 (74), 86–103.

5. Yarmak, I. (2018). Internationalization of quality assurance in the European higher education area: characteristics of the terminological apparatus and conceptual bases of the research. *Витоки педагогічної майстерності*, 21, 238–245.

6. Yeremenko, I. (2018). Organizational foundations of the formation of the European dimension of quality assurance in the European higher education area. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*, 1 (57), 8–13.

7. Yeremenko, I. (2018). Quality assurance internationalization in the European higher education area: legislative foundations. *Studies in Comparative Education*, 1 (35), 12–19.

Праці апробаційного характеру

8. Ярмак, І. В. (2012). Теоретичні аспекти модернізації вищої освіти в країнах Європейського Союзу. *Сучасні питання германістики: стан, проблеми, перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*. Суми, 68–71.

9. Yarmak, I. (2013). The Role of Bologna Process in European Knowledge Society Forming (2010–2020). *Інноваційний розвиток суспільства за умов крос-культурних взаємодій: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції для студентів, аспірантів, науковців*. Суми, 49–51.

10. Ярмак, І. В. (2013). Суспільство знань як чинник модернізації вищої освіти у Європейському Союзі. *Педагогічна компаративістика – 2013: трансформації в освіті зарубіжжя та український контекст: матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару*. Київ, 174–175.

11. Ярмак, І. В. (2014). Суспільство знань у період глобалізації: тенденції у вищій освіті. *Педагогічна компаративістика – 2014: якісний вимір освіти зарубіжжя та український контекст: матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару*. Київ, 175–177.

12. Yarmak, I. (2014). Knowledge society and higher education: crucial formation points. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. Суми, 128–130.

13. Yarmak, I. (2014). The innovative concept of knowledge society. *Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*, 1. Суми, 252–255.

14. Ярмак, І. В. (2015). Зміст становлення суспільства знань в процесі модернізації вищої освіти. *Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції*, 1. Суми, 203–205.

15. Yeremenko, I. (2017). Internationalization of activities of quality assurance agencies for higher education in European space: difficulties and positive trends. *Теоретичні та методичні засади розвитку мистецької освіти в контексті європейської інтеграції: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції*. Суми, 23.

16. Єременко, І. В. (2018). Ініціативи забезпечення якості докторської освіти в контексті формування Європейського простору вищої освіти. *Пізнавально-творча і професійна самореалізація особистості в евристичній освіті: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Суми, 51–53.

17. Єременко, І. В. (2018). Наднаціональні суб'єкти інтернаціоналізації забезпечення якості у європейському просторі вищої освіти. *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2018: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції*. Київ, 51–53.

Єременко І. В. Тенденції інтернаціоналізації забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка – Суми, 2019.

У дисертації з'ясовано тенденції розвитку інтернаціоналізації забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти задля визначення перспектив розвитку досліджуваного феномену в Україні. Схарактеризовано стан розробленості досліджуваної проблеми у вітчизняній науковій думці, поняттєвий апарат та концептуальні засади її вивчення. Виокремлено етапи розвитку інтернаціоналізації забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти. Окреслено тенденції розвитку нормативного забезпечення інтернаціоналізації забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти. Виявлено тенденції розвитку організаційних та змістово-процесуальних засад інтернаціоналізації забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти. Визначено актуальний стан, тенденції та перспективи розвитку інтернаціоналізації забезпечення якості вищої освіти в Україні.

Ключові слова: вища освіта, якість, забезпечення якості, заклад вищої освіти, чинник, Європейський простір вищої освіти, тенденції, інтернаціоналізація забезпечення якості вищої освіти, Болонський процес, Європейський Союз, Україна, європейський вимір.

Еременко И. В. Тенденции интернационализации обеспечения качества в Европейском пространстве высшего образования. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики. – Сумской государственный педагогический университет имени А. С. Макаренко. – Сумы, 2019.

В диссертации определены тенденции развития интернационализации обеспечения качества в Европейском пространстве высшего образования для определения перспектив развития исследуемого феномена в Украине. Охарактеризовано состояние разработанности исследуемой проблемы в отечественной научной мысли, понятийный аппарат и концептуальные основы ее изучения. Выделены этапы развития интернационализации обеспечения качества в Европейском пространстве высшего образования. Определены тенденции развития нормативного обеспечения интернационализации обеспечения качества в Европейском пространстве высшего образования. Выявлены тенденции развития организационных и содержательно-процессуальных основ интернационализации обеспечения качества в Европейском пространстве высшего образования. Определены актуальное состояние, тенденции и перспективы развития интернационализации обеспечения качества высшего образования в Украине.

Ключевые слова: высшее образование, качество, учреждение высшего образования, фактор, Европейское пространство высшего образования, тенденции, интернационализация обеспечения качества высшего образования, Болонский процесс, Европейский Союз, Украина, европейское измерение.

Yeremenko I. V. Trends in internationalization of quality assurance in the European Higher Education Area. – On the right of manuscript.

Thesis for the Degree of the Candidate of Pedagogical Science in Specialty 13.00.01 – General Pedagogics and History of Pedagogics. – Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko. – Sumy, 2019.

The thesis is devoted to revealing the trends in internationalization of quality assurance in the European Higher Education Area (EHEA) through determination of the theoretical foundations, normative support, organization, content and procedural bases of the investigated process.

The conceptual foundations of the studied phenomenon in the global theory of higher education from the perspective of identifying the trends in the development of higher education quality assurance (HEQA) theories and the internationalization of higher education have been characterized.

The stages of the development of quality assurance internationalization in the EHEA are identified: 1) the stage of development and experimental verification of the HEQA methodology and procedures in the European region (1991–1997); 2) the stage of institutionalization of the European dimension of HEQA (1998–2005); 3) the stage of standardization of the European dimension of HEQA (2005–2015); 4) the stage of legitimation of the European dimension of HEQA (2015 – present).

It is stated that the current trends in the modern stage of development of quality assurance internationalization in the EHEA are as follows: upgrading of quality assurance standards in the EHEA; increasing the number of countries participating in the Bologna Process, which are guided by ESG in the national practice; accelerating of political efforts of the countries engaged in the EHEA to legitimize the cross-border activities of HEQA agencies; the introduction of the European dimension of QA of joint educational programs of universities in different countries; quality of cross-border/transnational higher education; further development of international political, expert and scientific community in the field of HEQA that makes a significant impact on the development of theoretical, methodological, regulatory, organizational and methodological basis for the European dimension of HEQA, the introduction of the European dimension of quality assessment of joint educational programs of universities of different countries, cross-border/transnational higher education; further development of effective cooperation of international political, expert and scientific community in the field of HEQA under EQAF.

The trends in the development of the regulatory framework for quality assurance internationalization in EHEA (upgrading standards in accordance with the EHEA development needs, the restructuring of ESG on the basis of a student-centered approach, the preservation of national peculiarities in the definition of HEQA methodologies and tools in the EHEA countries have been identified.

The trends in the development of organizational foundations of the process under study are determined: the introduction of mechanisms of implementing the principles of subsidiarity, transparency, independence, cooperation and integrity; the diversity of functions of organizations-collective actors of the EHEA development (political, organizational, coordination, analytical, advisory, integration) in the implementation of HEQA internationalization processes). The trends in the development of substantive and procedural bases of quality assurance internationalization in EHEA (cross-border activities of quality assurance agencies, quality assurance of joint educational programs of universities in different countries, quality assurance of cross-border/ transnational higher education) have been characterized.

The current trends (standardization of internationalization of higher education as a holistic system phenomenon; the rapid development of methodologies, mechanisms and training of qualified experts of HEQA internal and external dimension through the participation of domestic higher educational institutions in international projects initiated by Erasmus+; the inhibition of the process of engaging foreign experts and agencies in the processes of HEQA in Ukraine in connection with a postponed entry of the National Agency for Quality Assurance in Higher Education into ENQA and the agency registration in EQAR) and prospects for the development of internationalization of higher education quality assurance in Ukraine have been determined.

Key words: higher education, quality, quality assurance, higher education institution, factor, European Higher Education Area, trends, internationalization of quality assurance in higher education, Bologna Process, European Union, Ukraine, European dimension.

Підписано до друку 29.05.2019 р. Формат 60X90/16. Гарн. News Times.
Друк ризогр. Папір офсет. Умовн. друк. арк. 0,9.
Тираж 100 прим.

Надруковано в редакційно-видавничому відділі
СумДПУ імені А. С. Макаренка

40002, м. Суми, вул. Роменська, 87.